

KENTSEL DÖNÜŞÜM ve YASAL SÜRECİN ANLAMI

Besime ŞEN*

Bugün Türkiye’de “kentsel dönüşüm” adı altında konuşulan ve üzerine tartışılan konu, aslında eski gecekondu alanları ile gerilemiş tarihi kent merkezlerinin yeniden yapılandırılmasını hedefleyen kentsel bir politikanın programıdır. “Kentsel dönüşüm” kavramsal olarak “kentsel sorunların çözümünü sağlayan ve değişime uğrayan bir bölgenin ekonomik, fiziksel, sosyal ve çevresel koşullarına kalıcı bir çözüm sağlamaya çalışan kapsamlı bir vizyon ve eylem” olarak tanımlanmaktadır.¹ Bir başka tanım ise kentsel dönüşümün, kentsel bozulma süreçlerini daha iyi anlama ihtiyacından doğduğunu belirterek, gerçekleştirilecek dönüşümü, elde edilecek sonuçlar üzerine kurulan bir uzlaşma olarak tanımlar.² Gerek yaygın tanımlarda gerekse eleştirel yaklaşımlarda, bir kentsel alanda yitirilen ekonomik etkinliğin yeniden kazanılması açısından kentsel dönüşümün önemi veya yetersizlikleri üzerinde durulmaktadır.³

Kentsel dönüşüm politikasının belirlenmesinde genel bazı ilkeler çokça tekrarlanmaktadır: Ekonomik ve sosyal politikalarla uyum; yerel ihtiyaçlara yanıt verme; yeni iş olanakları yaratma; yaşayanları yerinde tutma ve amaçlardaki açıklık gibi. Buna rağmen merkezi yönetimin aşırı kontrolü, sosyal boyutun zayıf kalarak dönüşümün emlak geliştirme ekseninde ilerlemesi, katılım sürecinde yerleşik halkın etkin olamaması gibi konular sorun olarak yaşanan boyutlardır.⁴ Özel sektörün, yatırımcı olarak bu alana çekilmek istenmesi ise sosyal politika oluşturmayı baskı altına alan, hatta rant yaratan proje seçeneklerini öne çıkarabilmek-

* Dr.

1 S. Thomas, 2003: Aktaran, İvan Turok, “Kentsel Dönüşümde Yeni Eğilimler ve Dönüşüm”, Uluslararası Kentsel Dönüşüm Sempozyumu, İstanbul 2004, s. 25.

2 D. Lichfield, 1992: Aktaran: Z. Müge Akkar, “Kentsel Dönüşüm Üzerine Batı’daki Kavramlar, Tanımlar, Süreçler ve Türkiye”, Planlama Dergisi, 2006, Sayı 36, s. 29-38.

3 Peter Roberts ve Hugh Skyes (Der.), Urban Regeneration, Sage Pub., London: 2000.

4 Turok, age.

tedir. Yaşayanları yerinde tutma amacı da bu nedenle gerçekçi olamamaktadır. Çünkü yaşayanların ekonomik gücü yaratılan yüksek ekonomik değeri karşılama-yacaktır. Kentsel dönüşüm en zor ekonomik ve sosyal sorunların çözülmeye çalışıldığı bir programdır. Dolayısıyla katılım süreci yerleşik halkın yanı sıra kamu sektörü, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları gibi tarafların oluşturduğu ortaklıklarla olmaktadır. Ama bu ortaklık katılımının fikir birliğinin sağlanmasının zorlaşması ile hiyerarşik bir hale dönüşüp, merkezi bir belirlemeyle özel sektörün-girişimcinin önceliklerini gözetebilmektedir. Bu genel bir eğilim olarak özel sektörün beklentilerini besleyen bir durumdur.

Yukarıdaki tanımlar hedefleri ve kapsamaları itibariyle kentsel alanlarda oluşan sorunları çözmeye teknik bir yaklaşımı ortaya koyar. Bu yaklaşımda, kapitalizmin mekânı kullanma yaklaşımı göz ardı edilerek, yaşanan kentsel sorunların ve çelişkilerin çözümü mevcut ilişkiler içinde "iyi, başarılı" uygulama örneklerle aşılabilecekmiş gibi sunulmaktadır. Oysa kentsel dönüşüm bugün, gerilemiş kentsel alanlarda yaşayanları yerinden etme tehdidiyle gündemdir. Bu tehdit edici ortam, neoliberal kent politikası ile sınıf politikalarının içeriği ile ilgili olarak oluşmaktadır. Bir kentsel dönüşüm programının veya projesinin kimler tarafından nasıl uygulandığı; sonuçlarından kazanan ve kaybedenlerin kimler olduğu ile ilgili veriler, deneyimler konunun politik açıdan belirli sınıfsal güçlerin ve gerilemelerin bilincinde olduğunu göstermektedir. Uygulama süreciyle ilgili kurumsal yapı, aktörlerin ve devletin değişen rolü, yönetim süreçleri, kentsel dönüşümün politik ve ideolojik bir yaklaşıma sahip olduğunu göstermektedir.

Bu yazıda kentsel dönüşüm konusunun politik ve ideolojik çerçevesinin nasıl kurulduğuna dair eleştirel bir çerçeveden hareketle, sürecin Türkiye'deki politik ve yasal boyutu üzerinde durulacaktır. Yazının ikinci kısmı, yasal sürecin mevcut yerel ve merkezi yönetimce nasıl bir yaklaşımla yönlendirildiğini; hakim ideolojik söylemin neye dayandığını göstermeye çalışan bir çözümlemeye dayanmaktadır.

Günümüzde kentsel dönüşüm politikaları neoliberalizmin etkisiyle şekillenmektedir. Neoliberalizmin kentsel bir programı olarak şekillenen kentsel dönüşüm projeleri, mekânın ekonomik değerini arttırarak, kentsel sınıfların kent içindeki toplumsal konumlarını da değiştiren bir etkiye ve amaca sahiptir. Oysa kapitalist kentleşmenin farklı dönemleri itibariyle mevcut kentsel yapının değiştiği ve yeni ihtiyaçların etkisiyle dönüştürüldüğü bilinir. Örneğin 1940'lardan 1960'lara kadar olan yıllarda özellikle İngiltere'deki dönüşüm pratikleri, mekânsal ve fiziksel bir vurguyla aşırı kalabalık ve sağlıksız konutların iyileştirilmesi ya da yıkılarak gelişimin kent çevresine yönlendirilmesi biçimindeki bazı çözümleri içerir. Bunun ya-

nı sıra Batı kentlerindeki yeniden yapılanmalar aynı zamanda savaş sonrası refah devleti politikalarının etkisiyle gerçekleştirilen dönüşüm pratikleridir. Fakat bu dönemin sosyal politikalara dayalı uygulamalarda kent merkezlerine sıkışıp kalan yoksullaşma, banliyölerdeki sosyal ilişkilerin zayıflaması, etnik gerilimler ve artan suç oranlarını ortadan kaldıramaması bu sorunları politiklaştırması bilinen bir durumdur. Dolayısıyla günümüzdeki dönüşüm politikasını aynı çerçevede değerlendirmek her açıdan sorunludur.

Docklands, Paris Defans, Beyrut Kent Merkezi ve Dubai örnekleri 1970'lerde devam eden büyük kentsel dönüşüm örnekleridir. Bu örneklerde de kentlerin rekabet gücünü artırma amacı geçerlidir.⁵ Bunun yanı sıra yabancı yatırımcıyı ve sermayeyi ülkeye çekme çabaları kapsamında geliştirilen rekabetçi politikalar ile "dünya kenti" olma yolundaki çabalar, bu kentlerin kendi içindeki farklılıkları da kullanarak benzer politikalarla dönüştüğünü gösterir. Ortadoğu veya herhangi bir Batı kentinin kendi tarihsel ve toplumsal koşullarıyla oluşmuş ayrımlar, kent yönetimleri ve politikalarının eşgüdümüyle erimeye başlamıştır.

Büyük kentsel projelerin finansman kaynaklarının sağlanması için kurulan kamu-özel ortaklıkları aşırı borçlanmaların önüne geçememektedir. Örneğin Beyrut Kent merkezi yenilemesinde Batı (özellikle Fransa) ve Suudi Arabistan kaynaklı finansman kullanılmıştır. Sonuç, muazzam bir dış borçtur.⁶ Bu proje sonunda ülke Batı ve Suriye yanlıları olarak gerçekleşmiş ayrımında, Batı yanlısı Lübnan Başbakanı Refik Hariri'yi⁷ güçlendirmiştir. Kent düzeyinde yürütülen bir politikanın, toplumsal kaynakların kullanım yerlerini ve yeni yönelimleri işaret etmesi diğer örnekler için de geçerlidir. Bu örnekler, büyük kentsel dönüşüm projeleri içinde sonuçları ve etkileriyle en çok bilinenleridir.

Bu tür büyük dönüşüm projelerinin özellikle iki amaç üzerinden gelişimini sürdürdüğü görülmektedir: Birincisi, finans merkezleri yaratmak amacıyla "küresel kent"⁸ olma, ikincisi ise kültür ve turizm merkezi olma yarışıdır. Bu iki amaç, 1990'lar sonrasında da farklı coğrafyaların kentlerinde önemli dönüşüm projeler-

5 İstanbul'un Eylem Planlamasına Yönelik Mekansal Gelişme Stratejileri Araştırma Ve Model Geliştirme Çalışması, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Matpum, (Mimarlık Fakültesi Araştırma Tasarım Planlama Ve Uygulama Merkezi), Şehir Ve Bölge Planlama Bölümü, Ağustos, 2005.

6 Age.

7 Medya şirketleri sahibi; Türktelekom'u alan şirketin sahibi; aynı zamanda Suudi vatandaşıdır.

8 Küresel kent kavramı ve ideolojisi için bkz. Binnur Öktem, "Küresel Kent Söyleminin Kentsel Mekanı Dönüştürmedeki Rolü: Büyükdere-Maslak Aksı", İstanbul'da Kentsel Ayrışma, H. Kuruluş (Der.), Bağlam Yay., İstanbul: 2005 sf. 25-77.

rinin tasarlanmasının gerekçeleri olarak karşımıza çıkar. Küresel kent yaratma amacı büyük kentlerde veya metropollerde şekillendirilmeye çalışılırken, kültür ve turizm eksenli dönüşüm ve yenilemeler her ölçekte ve özellikle en küçük yerel birimlerde dahi başvurulan kentsel bir stratejidir. Kültürel tüketim ile kentsel turizmi bir arada ayrılmaz olarak yapılandırmak, yeni bir ekonomik alandır aynı zamanda.⁹ Büyük müzeler, sergi salonları, kongre merkezleri, festivaller ve oteller birlikte ele alınarak planlanmaktadır. Rekabet açısından sürekli yeni çekim merkezleri yaratmanın ve aşırı beklentilerin kentler üzerinde yıpratıcı etkileri şimdiden görülmeye başlamıştır. Birbirine benzeyen kent modelleri bir süre sonra turistler için cazibesini kaybetmeye başlamaktadır. Yatırımcı açısından da bu tür büyük projelere ekonomik kaynak aktarmak riskli hale gelebilmektedir.

1970'lerde Batı kentlerindeki (Amerikan kentleri de dahil olmak üzere) sanayisizleşme eğilimleri ile metropollerin ve bilinen sanayi kentlerinin işsizlik sorunuyla boğuşmaya başlaması, kentsel dönüşüm projelerinin bu soruna eğilmesini gerektirmiştir. Kentsel dönüşüm projeleri aynı zamanda yeni iş olanakları yaratmakla yükümlü olmaya başlamıştır. Fakat bu girişimlerin sonuç verdiği üzerine güçlü veriler hâlâ yoktur. Buna rağmen istihdam eksenli politikaların ağır eleştirilere tutulduğu görülür.¹⁰ Buna alternatif olarak parçalı ve esnek çalışma koşullarının çok fazla yaygınlaşması, işyeri-konut alanları arasındaki sosyal ve çevresel ilişkinin zayıflayarak koptuğunu söylemek mümkün.

Bu dönemin kentsel iyileştirme veya yenilemeleri, kentteki en kötü durumdaki yerleri -ki bu çoğu zaman mahalle birimi olmaktadır- tespit ederek sorunları noktasal uygulama projeleri ile aşmaya çalışmaktadır.¹¹ Dolayısıyla bu yaklaşım, genel toplumsal ilişkilerdeki krizin aşılmasında refah devleti sosyal politikalarından farklılaşan bir yol izlemekteydi.

Yerel yönetimin politik karakterinde de yeni bir odak noktası ortaya çıkmıştır. Bu, konut, eğitim ve sosyal hizmetlerdeki tekel gücü ile fazla para harcadığı, özel sektöre karşı davranışlar sergilediği ve bir bağımlılık kültürü yarattığı gerekçesi ile eleştirilmiştir. Hükümetin tepkisi, özelleştirme, rekabetçilik, mali kısıtlamalar ve sorumlulukların yerel makamlardan alınarak Kentsel Gelişim Şirketleri (Urban Development Corporations) gibi kurumlara ve City Challenge ve

9 Peter Newman, " Kültürel Dönüşüm, Turistler ve Kent Yönetimi", Uluslar arası Kentsel Dönüşüm Sempozyumu, İstanbul 2004, s. 25 ve Sharon Zukin, The Cultures of Cities, Cambridge, Blackwell: 1995.

10 Bu konudaki tartışmalar için bkz. Dominique Meda, Emek, İletişim Yay.: İstanbul, 2004 ve Stuart Hall ve Martin Jacques, Yeni Zamanlar, Ayrıntı Yay.: 1995.

11 Turok, age.

Tek Dönüşüm Bütçesi (Single Regeneration Budget) gibi farklı türlerdeki yerel (mahalle özelinde) ortaklıklara kaydırılmasının bir bileşimi olmuştur.¹²

Yukarıdaki açıklama 1970'lerin sonu itibarıyla yeni bir ekonomi politikanın inşası başlamış olduğunu ve neoliberal dönemin artık 1980'lerde genelleşmeye başlamış özelliklerini genel hatları ile vermektedir. Dolayısıyla günümüzde hâlâ üzerine tartışmaların yürütüldüğü kentsel dönüşüm konusu, bu yeni ekonomi politikanın kentsel düzeydeki programı olarak alternatif politikalara yer veremeyecek katılımda biçimlenebilmektedir. Bu program, kent mekanı üzerinden yeni birikim olanaklarını arttırmaya çalışan, kentler arası rekabeti küresel düzeyde yapılandıran bir yaklaşımın ürünü olarak gelişmiştir.

Oysa kentsel dönüşümüne konu olan kentin merkezi alanlarındaki sosyal ve fiziksel gerilemeler, eskime ve köhnemelerin kaynağına bakıldığında, mevcut sorunların kentsel düzeyi aşan bir ilişkiselliği yansıtır. Toplumsal ve mekânsal yeniden yapılanma eğilimlerinin önemli bir boyutu, üretim ile toplumsal yeniden üretim arasındaki ilişkinin bozulmasıyla oluşmaktadır. Bu ikili ilişki üzerine kurulu mekânsal örgütlenmenin zayıflaması, bir dizi sosyal ve fiziksel sorunu da üretebilmektedir. Bir mekandaki belirli bir tarihsellik içinde oluşan yerleşik ilişkilerin bozulması, aynı zamanda burada yaşayan sınıfların siyasal güçlerindeki gerilemeyi de gösterir. İşçi sınıfı mahallelerinin kuruluşu, toplumsal ve kentsel bir kazanım olmanın yanı sıra siyasal bir kazanımdır aynı zamanda. Türkiye geçekonu tarihini bu çerçeveden anlamaya çalıştığımızda, politik ve mekansal düzeydeki sınıfsal kazanımları, deneyimleri görürüz.¹³ Dolayısıyla bu yerleşimlerdeki sınıfların ekonomik, sosyal ve politik güçlerini en fazla kaybettikleri bir dönemde, yerlerinden edilmeyi doğuran dönüşüm tehdidini yaşamaları, bu kesimlerin kentin tarihsel kurucuları olarak da gözden çıkarıldığını gösterir.

"Kentsel dönüşüm sürecinde ortak çabanın, kamusal kaynakların ve sınıflar arasında bölüşülen geniş mülkiyet ve kullanım haklarının belli bir sosyal sınıfa transferi için olduğu açık olarak görülmektedir. Bu çaba, aynı zamanda kapitalizmin bir önceki raundunda göreceli olarak daha masum olan, "geniş ücretli sınıflar için özel yaşamı destekleyecek modern yaşam çevresi kurma"nın ötesinde dar bir sosyal sınıfa açık bir biçimde kentsel ekonomik kaynakları ve varlıkları transfer edebilmek içindir."¹⁴

12 Turok, age, s. 29.

13 Türkiye'de ilk geçekonu mahallelerinin oluşumunu bu anlamda değerlendirebiliriz. Bu konuda ayrıntılı ve kapsamlı bir çalışma için bkz. Şükrü Aslan, 1 Mayıs Mahallesi, İletişim Yay.: İstanbul, 2004.

14 Hatice Kurtuluş, "Kentsel Dönüşümüne Modern Kent Mitinin Çöküşü Çerçevesinden Bakmak",

Sonuç olarak, kentsel dönüşüme dair sorunlu olan temel boyut, bu programın mekanın ekonomik değerini arttırarak piyasaya açması ve bu durumda yerleşik sınıfların ekonomik gücünü piyasa içinde eleyerek kentteki yaşama olanaklarının sınırlandırmasıdır. Bu eleme, yukarıda da belirtildiği gibi, kentin “gözden çıkarılan” yoksul çalışan sınıfları ile işsiz, göçmen ve farklı marjinal kesimlerinin politik ve sosyal özne olarak kentin yeniden yapılanmasının ve geleceğinin dışında tutulmasını doğuracaktır.

TÜRKİYE’DE KENTSEL DÖNÜŞÜM

Yasalar ve Politikalar Arasında Meşruiyet ve Çatışma Sorunu

1980 sonrası Türkiye’de de etkili olmaya başlayan neoliberal ekonomi politikaları, kentlerin sosyo-mekansal yapısı üzerinde oldukça belirleyici oldu. Özelleştirmelerin hızla hayata geçirilmesi ve tüketime dayalı ekonominin öne çıkarak kent mekanının kullanımını değiştirmesi belirtilmesi gereken öncelikli değişimlerdir. Birçok eski fabrika ve kamu binası özelleştirmeler veya fonksiyonlarının yenilenmemesi itibariyle boşalarak kent içinde değerlendirilmesi gereken yerler haline gelmiştir. Kentteki kamusal mekanların tüketim amaçlı kullanımı yaygınlaşmıştır. Ayrıca sanayinin desantralize edilmesi ve ölçeğinin düşürülmesi, kent içindeki liman ve gar gibi sanayinin ihtiyaçlarını karşılayan merkezi yerlerin fonksiyonlarında zayıflamaya neden olmuştur. Dolayısıyla bunu telafi etmek üzere bu mekanların yeni fonksiyonlarla dönüştürülmesi veya yenilenmesi gündeme gelmiştir. Bunlar içinde kamuoyunda da çokça bilinenler Haydarpaşa Garı ve limanı ile Galataport projesi ile konuşulan Karaköy limanı ve çevresidir. Haliç ve çevresi ise kent içindeki bir sanayi havzasının bugün sermaye çevresinin özel müzeleri ile özel üniversitelerin prestijli kampüs alanı olarak yenilenmekte ve soylulaştırılmaktadır.

Özellikle eski kent merkezleri veya çevresindeki semt veya mahallelerde yaşanmaya başlayan soylulaştırma, yeni orta sınıfların eski işçi sınıfı semt/mahallelerine akını ve bu kesimi yerinden etmesi ile sonuçlanmaktadır. Gerek mekânsal gerekse sosyal açıdan gerilemiş olan eski kent içi alanlarının sınıfsal ve mekânsal olarak yeniden yapılanmasını ifade eden soylulaştırma, kentsel arazi piyasasındaki ekonomik dönüşümün bir sonucu olarak işçi sınıfının yersizleşmesine neden olmaktadır.¹⁵ Buna göre soylulaştırmaya bağlı yerinden edilme, zaten ekonomik

Planlama Dergisi, 2006, Sayı 36, s. 10.

15 Besime Şen “Ekonomik Gelişimin Kültürel Stratejileri: İstanbul Kent Merkezleri ve Tarihi Kentsel Alanların Yeniden Yapılandırılması”, Planlama Dergisi, 2006, Sayı 36, sf. 49-52: Ankara.

nedenlerle yersizleşen işçi sınıfının mevcut durumuyla anlaşılabilir bir sonuçtur.¹⁶

Bu alanın konut çevresindeki mülklerin spekülâtif bir ortamda el değiştirerek soylulaştırıldığı görülmektedir. İstanbul gibi bir metropolün ulaşım sorununu çözmek üzere her seferinde sihirli bir seçenek olarak başvuru boğaza köprü yapmanın yarattığı etkiyle de kentsel çevrede gerçekleşen değer artışları, mekânının stratejik önemini arttıran projeler arasındadır kuşkusuz. Büyük ulaşım projelerini kentsel dönüşüm içinde değerlendiremeyiz. Fakat kenti bölgesel olarak avantajlı veya dezavantajlı kılması ile dönüşümün ortamını hazırlayabilmektedir.

İstanbul kent mekanının kentsel dönüşüm ve büyük kentsel projeler için kritik öneme sahip olduğu bilinir. Bütün bu projelerin dayanağı ise 1980 sonrası itibarıyla geliştirilen İstanbul'u "küresel kent" yapma yönündeki çabalarıdır.¹⁷ Bu konudaki çabaların politik ve yönetsel koşullarının varlığı, sürecin ilerlemesinde etkili bir faktördür. 1984'te üç büyük kentte belediye başkanlıklarını, ANAP gibi programı neoliberal politikalara dayalı partiden adaylarının kazanmış olması, kentlerdeki kapsamlı dönüşümlerin yolunu açmıştır. Bunu takiben yerel yönetim yasalarının değiştirilmesi; yerel yönetimlere borçlanabilme yetkisinin tanınması; denetimsiz plan değişiklikleri ile büyük kentsel projelerin yapılabilmesinin koşulları yaratılmıştır. ANAP yönetimi döneminde İstanbul'da Tarlabası Bulvarı, Gök kafes, Park Otel, Boğazın yapılaşmaya açılması, kentsel dönüşümün ekonomik stratejiyle birleşmesinin kritik aşamasını yansıtan projelerdir.¹⁸ Bunun yanı sıra İzmir'de deniz ile kentin ilişkisini koparan sahil yolunun yapımı, sahillerdeki yapılaşmanın genel olarak artması; Ankara'da Güvenpark'ın altının yapılaşmaya açılmak istenmesi, Ulus tarihi kent merkezinin, Ankara uluslararası ticaret merkezinin bir aşaması olarak düşünülerek yarışmaya açılması; 1989 Murat Karayalçın döneminde ise Dikmen ve Portakal Çiçeği Vadisi projelerinin kamu-özel işbirliği ile gecekondu alanından lüks konut ve ofis alanına dönüştürülmesi gibi büyük proje örnekleri dönemin niteliğini vermesi açısından hatırlanabilir. Kıyıları yapılaşmaya¹⁹ açan Turizm Yasası ve gecekonduların giderek ranta bağlı ekonomiden pay

16 Peter Marcuse, "Abandonment, Gentrification, and Displacement: The Linkages in New York City" in N. Smith and P. Williams (eds) *Gentrification of the City*, 1986, Unwin Hyman, London.

17 Öktem, age.

18 Yücel Gürsel, *Demokratikleşme Sürecinde Kent ve İnsan*, E Yay.: İstanbul, 1990.

19 Bu yapılaşma, Özal Dönemi ekonomi politikasının temellerini de gösterir. Bu durum aynı zamanda ranta bağlı bir ekonomik birikimin, mekânsal anlamda kıyılara adeta yığılan otellerin inşasına ve niteliksiz bir turizmin gelişimine yönlendirilmesidir.

almak üzerinden çok katlı yapılara dönüşmeye başlaması; yeni kent yoksullarının ise artarak kent merkezinin gerilemiş bazı alanlarında sıkışıp kalması²⁰ kentsel gelişmenin yönü açısından incelenmesi gerekli konulardır.

Kentsel dönüşüm kendiliğinden gelişen bir süreç olmaktan çok, politik ve ideolojik olarak belirlenen bir sürecinin programıdır. Bugün üzerine konuştuğumuz bu program, neoliberal politikaların etkisiyle şekillenmiş aynı zamanda merkezi bir politikanın programıdır. Kentteki sorunları çözmek üzere hükümetin ve yerel yönetimlerin çabası ve gayreti ile gelişen, küresel emlak talebini de gözeten bir yaklaşımdır. Bu durum, konunun ekonomik rasyonellerle oluştuğunu da gösterir. Türkiye’de kentsel dönüşümün yasalasma süreci, ilan edilen projelerin uygulanması için ihtiyaç duyulan bütün yetkileri oluşturacak biçimde tasarlanmıştır. Bu amaca şimdilik kısmi olarak ulaşılmıştır.

Kentsel dönüşümün yasaları nasıl bir beklentiyle tasarlanmıştır?

Kentsel dönüşüme dair yasal süreç 2004 yılında “Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi Kanunu”²¹ ile başlamıştır. Yasal sürecin başlayabilmesinin koşulları ise bu tarihten önce fiili olarak oluşmuştu. Bu konu en fazla İstanbul üzerinden gündeme gelmiştir. Büyükşehir Belediyesi Mesken ve Gecekondu Müdürlüğü tarafından İstanbul’da “Kentsel Dönüşüm Projesi”ne start verildiği haberlerinin duyulmaya başlaması ile bazı alanların isimleri de sayılmaya başlandı: Armutlu, Sarıgöl ve Gazi Mahallesi’ndeki bin 500 gecekonduyun yıkımına başlandığı haberleri ile dönüşümün yıkımla olacağı da hissedildi. Mesken ve Gecekondu Müdürlüğü’nün 2003 yılında yaptığı araştırmaya göre kent genelinde toplam 85 bin 423 gecekondu bulunduğu bilgisi ile bu girişimin kapsamlı olacağı duyurulmaktaydı.²²

Mesken ve Gecekondu Müdürlüğü ile başlayan kurumsal dönem, hemen akabinde Kentsel Dönüşüm Müdürlüğü ve TOKİ gibi daha merkezi politika üreten ve özellikle TOKİ nezdinde bakıldığında yetkileri sınırsız olan kurumların devreye girmesi ile söylemiyle, ideolojisiyle çok iddialı bir dönem başlamıştır.

Belediyelerin İstanbul başta olmak üzere kentlerin bazı yerleşimlerini dönüşüm alanı ilan etmeleri ile bir bakıma nabız yoklama süreci başlamıştır. Gelen karşı tepkiler ise yerel ve merkezi yönetimlerin dönüşümün gerekçelerini; bu alanların suçun, depremselliğin ve diğer sosyal çöküntülerin yuvası olduğuna dair vur-

20 Bu durum “nöbetleşe yoksulluk” kavramı ile ifade edilebilir. Bu kavram ve ilgili çalışma için bkz. Oğuz Işık ve Melih Pınarcıoğlu, Nöbetleşe Yoksulluk, İletişim Yay.: İstanbul, 2001.

21 <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5104.html>: Okuma Tarihi: 8 Eylül 2008.

22 www.yapitr.com: 26.7.2004; Okuma tarihi; 8 Eylül 2008.

gularıyla ifade buldu. Bu vurgu aynı zamanda meşruiyet zemini oluşturmanın dayanağı olarak sıkça tekrarlandı.²³ Bu anlamda TOKİ başkanı Erdoğan Bayraktar'ın açıklaması gecekonduları hedef gösterir nitelikte olmuştur: "Bize göre terörün arkasında gecekondulaşma var... Üniversiteler, meslek odaları, sermaye grupları destek vermeli, gecekondulaşmanın bitmesi için."²⁴

Dolayısıyla daha başından itibaren kentsel dönüşüm Türkiye'de, kentler üzerinden yaratılan yeni bir çatışma ve gerilim alanının adı olarak yerleşmeye başladı. Bu gerilimin asıl merkezi ise eski gecekondular mahalleleri ile kentsel yoksulluğun yerleşik olduğu marjinalleşmiş kent merkezleri olarak gösterildi. Bu iki farklı kentsel alanın ne tür bir dönüşüme konu olacağı ise ilgili yasa ve yasa tasarısının amacıyla ve maddelerinde ele alınmaktadır. Dönüşüm sadece konut ve iş merkezleri yapmayı hedeflemekle kalmayıp, sosyal kurumları da dönüştürmeyi ve yeniden inşa etmeyi tasarlanmaktadır. Kentin bir şantiye alanına çevrilerek²⁵ hastaneler, sağlık ocakları, ilköğretim okulları, meslek liseleri, dere ıslahı, yollar, kavşaklar, sosyal tesisler ve altyapılar da dönüşümün parçası haline getirilmektedir.

Kentsel dönüşümle ilgili bir diğer düzenleme ise 2005 yılında gündeme geldi. 3 Temmuz 2005'te yasalaşan "Yeni Belediye Kanunu"nun 73. maddesi, "Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Kanunu" başlığını taşımaktaydı. Oysa bu başlığı taşıyan bit yasa tasarısı, 1 Mart 2005 tarihinde Meclise gelmiş ve komisyonlarda görüşülmüştür.²⁶ Bu yasa tasarısı 16 Haziran 2005'te, (Belediye Kanunu'ndan on beş gün önce) kabul edilmiştir. Kabul edilen yasanın adı ve hükümleri değişmiştir. Kabul edilen yasa, 5366 sayıyla "Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkındaki Kanun" adıyla yürürlüğe girmiştir.²⁷ Bu kanunun yasalaşma süreci hükümet içinde geçici de olsa ilginç bölünmeleri de yaratmıştır.²⁸

23 Kentsel dönüşümde merkezi bir konuma sahip olan TOKİ Başkanı Erdoğan Bayraktar'ın gecekondular alanlarını sık sık suçun ve terörün yuvası olarak işaret etmesi, yönetimin konuya nasıl yaklaştığını gözler önüne sermiştir.

24 <http://www.emlakkulisi.com>; Okuma Tarihi; 8 Eylül 2008.

25 Erdoğan Bayraktar'ın söylemi ile konu bu şekilde dile getirilmektedir. Bkz. <http://www.gazetelertr.com/gecekondular-tarihe-karisiyor.html> 22 Nisan 2008; Okuma Tarihi: 8 Eylül 2008

26 Başbakanlığın üst yazısında metnin hangi bakanlıktan geldiğine ilişkin hiçbir bilgi yoktu; taslak İçişleri ve Plan-Bütçe komisyonlarına girmiş, Bayındırlık Komisyonu atlanmıştır. İlgili komisyon ancak komisyon başkanının devreye girmesiyle sürece müdahil olabilmişti. Bir milletvekilinin Genel Kurul konuşmasına göre taslak İçişleri Bakanlığı'ndan geliyordu.

27 Kabul Tarihi: 16/6/2005; Yayımlandığı R.Gazete; Tarih: 5/7/2005 Sayı: 25866 Yayımlandığı Düstur: Tertip: 5; Cilt : 44.

28 Bakanlıklar ve komisyonlar ile ilgili tartışma yaratan konular için bkz. www.tbmm.gov.tr ve

“Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Kanunu” adıyla anılan tasarı ise gündemden çekilmedi ve 22 Haziran 2006’da, hükümet Meclise başka bir taslak iletti. Bu taslaktan “kentsel” ve “gelişim” sözcüğü de kaldırılmıştı. Bu kez Başbakanlık üst yazısında taslağın Bayındırlık Bakanlığı’na hazırlandığı belirtiliyordu. Yeni taslağın adı “Dönüşüm Alanları Hakkında Kanun Tasarısı’dır.²⁹ Bu tasarının yasalaştırılması çalışmaları hâlâ gündemdedir.

Bu bekleme sırasında yasalaşan 5366 sayılı “Yıpranan Tarihi ve Kültürel Tasınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkındaki Kanun”, belediyelerin hemen ihtiyaç duyduğu yetkiyi ve gücü sağlamaktadır. Özellikle tarihi kent merkezlerinin ivedilikle dönüştürülmesi için İstanbul’daki bazı belediyelerin etkisiyle şekillendirilen bu yasa, çeşitli meslek odaları ve toplumsal muhalefet çevrelerinde büyük bir tepkiyle karşılanmıştır. Buna rağmen yerel ve merkezi yönetim tarafından bir ihtiyaç olarak tanımlanarak dayatmacı bir tavrın yerleşmekte olduğunu gösterdi. Beyoğlu ve Fatih belediyelerinin bu yasanın çıkarılmasında etkili oldukları, ilerleyen tarihlerde, Sulukule ve Tarlabası Kentsel Yenileme Projeleri’nin uygulamaya konulma çabalarında açıkça görüldü.³⁰

Fatih Belediye Başkanı Mustafa Demir bu yasayla ilgili olarak bir konuşmasında; “5366 yasaya ihtiyacımız vardı. Yasa oluşturulurken Fatih Belediyesi’nin büyük katkıları oldu. 5366 sayılı yasa elimizi güçlendiriyor”³¹ ifadelerini kullanırken, bu yasayı, gerilemiş kent merkezlerini kurtaracak yegâne bir güç olarak da görmektedir. Yasanın çıkarılması ve bunu takiben projelerin açıklanmasıyla birlikte ilgili alanlarda arazi spekülasyonunun da arttığı görülmüş ve bu durum mülklerin hızla el değiştirmesine neden olmuştur. Piyasadaki bu spekülatif dalga, kamulaştırma maliyetleri ile ilgili kamusal sorumluluğu da eriterek, sürecin piyasanın insafı ile şekillenmesine ve katılım kriterinin de gölgelenmesine neden olmuştur.³²

<http://www.yayed.org>: Okuma Tarihi: 8 Eylül 2008.

29 Başbakanlığın 22 Haziran 2006 günü TBMM Başkanlığına sunduğu “Dönüşüm Alanları Hakkında Yasa Tasarısı” için bkz. T.C. Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Genel Müdürlüğü; Sayı: B.02.0.KKG.0.10/101-1054/896; Konu: Kanun Tasarısı; Tarih: 1.3.2005.

30 Tarihi kent merkezlerinin dönüşümü ile ilgili bkz. Besime Şen (2006) “Ekonomik Gelişmenin Kültürel Stratejileri: İstanbul Kent Merkezleri ve Tarihi Kentsel Alanların Yeniden Yapılandırılması”, Planlama Dergisi, Sayı 36, sf. 49-52: Ankara.

31 Funda Oral (2007) <http://sulukulegunlugu.blogspot.com/2007/12/mustafa-demir-msgs-de-sulukule-projesini.html>

32 Yasalarla ilgili ayrıca bkz. C.Nil Uzun (2006), “Yeni Yasal düzenlemeler ve Kentsel Dönüşüm Etkileri”, Planlama Dergisi, Sayı 36, sf. 49-52: Ankara.

"Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Kanunu Tasarısı" ve Bilmeyen Güç Arayışı

21 Şubat 2005 tarihinde Meclise gelen "Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Kanunu Tasarısı" ile ilgili gerekçeler kısmında hızla gelişen kentleşmenin bir sorun olduğu belirtilmekte ve kentlerin merkez bölgelerindeki eski kent dokularının ve korunması gerekli kültürel mirasın olumsuz etkilenmesi nedeniyle toplumun can ve mal güvenliğini tehdit eder duruma geldiğinin altı çizilmektedir. Devamında ise bu bölgelerde güvenliğin sağlanmasının özellikle gelişen büyük şehirlerde büyük problem teşkil ettiği belirtilmektedir (Kanun Tasarısı, Genel Gerekçesi, Birinci Paragraf).

"...kentlerin merkez alanlarının sağlıklı bir şekilde iskan edilerek şehrin güvenliğini tehdit eden denetimsiz bölgeler olmaktan çıkarıp yenileştirmek ve günümüz gereklerine uygun olarak kullanılabilir hale getirmek amacıyla bu alanları "kentsel dönüşüm ve gelişim alanı" ilan etmek ve bu alanlarda uygulama yapmaya imkan vermek gerekliliği ortaya çıkmıştır."

Yukarıdaki gerekçeler ilk bakışta sorun çözme yönündeki bir yaklaşım olarak görülebilir. Fakat burada sorunlu olan, mevcut yerleşim alanında yeniden yapılanmanın sınırlarını "...sosyal donatı alanlarını büyütme ve sağlıklılaştırmak, ottopark sorununu çözüme kavuşturmak, günümüz konforu ve kullanım şartlarını içeren konut, ticaret, kültür, turizm ve sosyal donatı alanları oluşturmak..." biçiminde "yapılaşma"ya açarak gerçekleştirmeyi amaçlamasıdır. Sosyal donatılar ile "ticaret-turizm" kavramlarının yan yana gelmesi ise her durumda ekonomik beklentileri arttırmak üzere, rantı arttıran bir deneyim olarak bilindiğine göre buradaki "sosyal" kavramını emlakçıların zihnindeki içeriği ile anlayabiliriz. Bu dönüşüm projelerinin tarihi alanlarda gerçekleşmesinin bir sorunu da "soylulaştırma"ya neden olmasıdır. Bunu birçok Batı ülkesi ile İstanbul'daki bazı yenileme örneklerinde görmek mümkün. Fener-Balat'taki rehabilitasyon projesinin soylulaştırmaya yol açması en tipik örneklerdendir. Süleymaniye örneği ise yenileme projesi olarak sunulsa da, bir soylulaştırma projesi olarak tasarlandığı ve bunun semtteki tarihi değerdeki yapıların korunmasını hiçe sayılarak yapılmaya çalışıldığı görüldü.³³ Yasa gerekçesinde ağırlık verilen "tarihi kent merkezleri", aslında yasalarla "kentsel sit" olarak ilan edilmiş yerlerdir. Koruma ve yaşatma amaçlı tüm uygulamalar için de "sit sınırları" belirlenmiş ve belirlenmektedir. Tasarıda ise "sit" kavramına yer verilmemektedir.³⁴

33 Tarihi kent merkezlerinin dönüşümü ve bu örnekler ile ilgili bkz. Besime Şen "Ekonomik Gelişimin Kültürel Stratejileri: İstanbul Kent Merkezleri ve Tarihi Kentsel Alanların Yeniden Yapılandırılması", Planlama Dergisi, 2006, Sayı 36, sf. 49-52: Ankara.

34 Oktay Ekinci, "Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Kanunu Tasarısı" Hakkında Değerlendirme";

Yasa taslağında göze çarpan bir diğer etken ise gerekçe ve dönüşüm alanlarının niteliği anlamında özellikle İstanbul kentindeki yerleşimlerin işaret edilmesidir. Burada Süleymaniye, Zeyrek gibi yerlerin adı anılarak, UNESCO tarafından tehlike altındaki kültür mirası düzeyinin değerlendirilmesi ile de bir bağ kurulmaktadır. Yenileşme çalışmalarına başlanmamasının nedeni, yeni yasal düzenlemelerin bitirilmemesi olarak gösterilmektedir. Dolayısıyla İstanbul'un kentsel dönüşüm hedefi açısından stratejik bir öneme sahip olduğu açıktır.³⁵ İstanbul ile ilgili bir başka yaklaşım ise yine TOKİ başkanının sözleri ile kenti "parası pulu olmayandan arındırmaktır": "Göçü yasaklayamayız ama parası pulu olmayan insanların İstanbul'da yoğunlaşmasını engellenmesi için bir takım tedbirlerin alınması gerekiyor. İstanbul'un güvenlik sorununu halletmek suretiyle yasal olmayan yolları hedefleyen insanların İstanbul'da barınmasını engelleyerek, kentsel dönüşümü yapabiliriz."³⁶

Yasa taslağında göze çarpan bir yaklaşım ise söz konusu alanlardaki yenileştirme çalışmalarının hızlı ve etkili biçimde sonuca ulaşması için yetki ve sorumlulukların ilgili belediyelerde toplanmasının dayatılmasıdır. Burada üst denetim yetkisi dönüşüm alanı ilan edilecek sınırların belirlenmesiyle ilgili kararın kabulünün Bakanlar Kurulu'na bırakılmasıdır: "...Bu yetkilerin, tek elden kullanılması yenileşme çalışmalarının kesintiye uğramaması, kaynak kaybına neden olmaması ve çalışmaların yarıda kalmaması için gereklidir."

Yerel yönetimlerin dönüşüm projelerini "hızla" gerçekleştirmeleri önündeki engeller ise mevcut kurumsal yapılar ile yasal düzenlemelerin yetkisiz kılınması istenmektedir. "yetkilerin tek elden kullanılması" yönündeki istek, kaynak kaybını önlemek için de istenmektedir. Bu tür bir ekonomik kaygının ön plana çıkması, dönüşüm projelerindeki sürecin işleyişinde hayata geçirilmek istenen "katılım"a dayalı müzakere sürecini merkezileştirmektedir.³⁷ Çünkü kararların yasa taslağında

2005, <http://www.mimarlarodasi.org.tr>, okunma tarihi: 7 Eylül 2008.

35 İstanbul Dünyanın Gözdesi başlığı ile verilen haberde; "Bu çalışmaların aynısı Küçükçekmece, Kadıköy, Fatih, Pendik, Beyoğlu, Maltepe ve Tuzla belediyelerinde de var. İstanbul'da önümüzdeki dönem içinde İspartakule'deki projeyi daha da geliştirip yaygınlaştıracamız. İnşallah dünya başkenti ve gözdesi olan İstanbulumuz bu güzel ve vizyon projelerle çok daha güzelleşip hak ettiği yeri alacak" <http://www.gazetelertr.com/gecekondu-tarihe-karisiyor.html>: 22 Nisan 2008.

36 www.yonjada.com; tarih: 13 Kasım 2007; okuma tarihi: 7 Eylül 2008.

37 Kentsel dönüşüm prolerinde katılım ilkesinin pratikteki uygulanma biçimini "kuşatma altında pazarlık" tanımlaması oldukça çarpıcı olarak özetlemektedir. Bkz. Tuna Kuyucu ve Ulus Atayurt, İstanbul Dergisi, 2008, Sayı 64 s. 20.

da tarif edildiği gibi oldukça ekonomik ve fiziksel rasyonellerle gerçekleştirilmesi tasarlanmaktadır. Bu durum katılımın değerini ve etkisini sembolik bir düzeyde tutmaktadır. Zaten “..yenileşme çalışmalarının kesintiye uğramaması..” gibi öncelikli bir tutum, katılımdaki tarafların sorunlarını, ihtiyaçlarını ortaya koyma ve bu yöndeki beklentilerini karşılayacak şartların oluşması üzerinde de ciddi bir baskı aracı olacaktır. TOKİ başkanının açıklaması veri alınırsa, konu vatandaş-devlet arasında geçen ve totaliter bir zihniyetin yerleştirilme çabalarını da yansıtır.³⁸

İstanbul'un yüzde 60'ının yıkılacağını ilan eden Bayraktar; "2008 yılında İstanbul'da her bölgeye gireceğiz. Belediye yapmak istiyorsa belediyeye yetki verilecek, TOKİ yapmak istiyorsa belediyeler TOKİ'nin önünü kesemeyecek" sözleri ile bir yetki paylaşımının sınırlarını da belirliyor. Burada TOKİ yetkilerinin belediyelerin yetkilerinden özerk ve ayrı bir güçle de uygulanabileceği sonucu çıkmaktadır. Uygulamalar ise bu koşulların oluştuğunu göstermektedir.³⁹

Tuna Kuyucu'nun⁴⁰ çözümlemesiyle bir kentsel alanın yenileme alanı ilan edilmesi yetkisinin belediyelere verilmesi; belediyelerin bu yetkiye sahip olmaları, temsili demokrasi ilkelerini yansıtan bir yaklaşımdır. Bu durum bir meşruiyet sorununa yol açmaktadır. "Yine liberalizmin ilkelerine uygun olarak, toplumdaki gruplardan daha iyi örgütlenebilen ve daha fazla ekonomik, sosyal ve kültürel sermayeye sahip olanlar, çeşitli biçimlerde belediyelerin karar alma mekanizmalarını etkileyebilmektedirler." Gerek 5366 yasasında gerekse "Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Kanunu Tasarısı"nda belediyelerin arttırılan yetkileri açıkça görülmektedir. Fakat TOKİ'nin neredeyse bütün yönetimlerin ve kurumların üstünde bir güçle donatılması ve öyle davranması, üzerinde önemle durulması gereken bir konudur.

Bu yasa tasarısında uygulamaların yetki çatışmasına meydan vermeyecek şekilde yürütülebilmesinin koşulları da hazırlanmaktadır; mevcut kurulların tasfiye edilmesi.

"Kentsel dönüşüm ve gelişim alanlarındaki yeni yapılanmalar ile korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarına ilişkin uygulamalar hakkında karar vermek ve hazırlanan projeleri onaylamak, plan ve projelerin başlangıç safhasından uygulamanın bitimine kadar yetkili olmak, uygulama aşamalarını periyodik

38 "Vatandaşa değil, devlete tabiyiz" diyen TOKİ Başkanı Erdoğan Bayraktar, kararlılıklarını, "konut sahipleri ikna olsa da olmasa da gerekeni yapacağız" sözleriyle ifade ediyor. <http://www.turkishaber.com>: 15 Ocak 2008; Okuma Tarihi: 8 Eylül 2008.

39 <http://www.turkishaber.com>; 15 Ocak 2008; Okuma Tarihi: 8 Eylül 2008.

40 Tuna Kuyucu, "Liberalizm, Hukuki Tahakküm ve Kentsel Dönüşüm", İstanbul Dergisi, 2008, Sayı 64 s. 49.

olarak denetim altında tutmak ve gerektiğinde alternatif çözüm önerileri geliştirmek üzere **mevcut koruma kurullarının iş yoğunluklarının fazlalığı da dikkate alınarak** yalnızca bu bölgeler için gerektiği kadar koruma kurulunun oluşturulması yoluna gidilmiştir.”

Kamulaştırma yöntemi de ilginç biçimde tasfiye edilerek adeta tek taraflı maliyetlerin ortadan kaldırılması hedeflenmektedir. Yani hak sahipleri kamulaştırma dayanaklarından da mahrum kalabilirler. Zira “...belediyelere olağan kamulaştırma sürecinin dışında bir süreç olan iskan projelerinin gerçekleştirilmesi amaçlı kamulaştırma yetkisinin verilmesi öngörülmektedir” (md.4). gibi bir ikame yöntem, dönüşüm ile oluşacak değerlerin paylaşımından hak sahiplerini dışarıda bırakma yetkisini sağlayabilecektir.

“Ancak, amaç için yeterli olduğu takdirde kamulaştırma yerine taşınmaz üzerinde başka tasarruf yöntemlerinin uygulanabilmesine imkân sağlanmaktadır.” (md.4)

“Hak sahipliği” konusunun nasıl çözüleceği elbette kritik bir konudur. Bu konu dönüşümün uygulandığı/uygulanacağı alanlarda yerleşimcilerin de üzerinde en fazla durdukları konulardandır. Hatta dönüşümün yarattığı yıkım tehdidine karşı oluşan direnmeleri de kıran, bölen bir çelişki de olabilmektedir. Bu konuya her kademedeki yönetimin yaklaşımı, gecekondü sahiplerini üzerinde konutlarını yaptıkları arsaların işgalcisi olarak tayin ederek, yükümlülüğü en aza indirme noktasında kilitlenmiştir. Bu konunun yasal temeli, tasarıda kamulaştırmaya dair manipülasyon formülüyle geçiştirilecek gibidir. Hak sahiplerini bedelini ödemek üzere ev sahibi yapma vaadi ilginç biçimde sosyal bir uygulama olarak sunulabilmektedir.⁴¹ Oysa bir borçlandırma yöntemi ile burada yaşayanların gelecekle-ri mali piyasanın içine çekilerek, şimdiden krizlerin ve ekonomik yıkımların olası mağdurları olmaktadır. Onlara vaat edilen çağdaş, konforlu konutlar, düzenli ve sağlıklı çevreler sosyal proje olmanın kriterleri olarak sunulmaktadır. Mülk sahipleri hak sahipliği içinde değerlendirilirken kiracılar için hiçbir seçeneğin üretilmemesi, projelerin sosyal olmaktan öte, mevcut sosyal ilişkileri de gerileten bir güce dönüşeceğini göstermektedir.

41 Maltepe Belediyesi'nin Başibüyük'te yapmaya başladığı dönüşüm projesinin gerekçesinde ve yapılan toplantılarda buna sıkça yer verilmiştir. <http://www.maltepe.bel.tr>; okuma tarihi: 7 Eylül 2008.

Başibüyük süreci ile ayrıntılı bilgi için bkz. “Başibüyük Direniyor” Ekspres Dergisi, Sayı 83, 2008/05, s. 36.

SONUÇ YERİNE

Kentsel dönüşümle ilgili mevcut yasalar ve yasa tasarısındaki yetki kullanımının dayatmacılığı, uygulamaları ivedilikle çözüme girişimi, pratikte oluşacak sorunların çözümünde ciddi belirsizlikler ve tehditler oluşturmaktadır. Çünkü söz konusu alanlarda yaşayanların hak sahipliği ile sosyal hakları konusunda hukuksal güvenceler belirtilmemiştir. Hatta mevcut barınma hakkı ve diğer kentsel kazanımlar da yok sayılmaktadır.

Gerek mevcut yasaların yetkileri, gücü gerekse dönüşüm yasa tasarısının içeriğinin herhangi bir meşruiyet temeli olmadan uygulamaya konulmaya çalışılması, AKP (Adalet ve Kalkınma Partisi)'nin yerel yönetimlerle merkezi yönetimdeki gücünün test edilmesini aşan bir anlama sahiptir. Bu dayatmacılık küresel piyasanın beklentilerini de şekillendiren neoliberal politikaların yerel düzeydeki gücünü ve sınırlarını gösterir.

Toplumsal meşruiyet zemininden uzak bir yasal çerçeveye dayanan bu projelerin, zora ve güce dayalı bir siyasetle uygulanması ne düzeyde sağlanabilir, bunu öngörmek zor. Fakat bu projelerin hayata geçirilmesinin önündeki bir engelin, ekonomik alanda olacağını söyleyebiliriz. Çünkü bu projelerin girişimcisi olacak sermaye gruplarının yatırım kararları, ekonomik istikrar koşullarının oluşmasını bekleyecektir. Ciddi toplumsal krizlere ve çatışmalara rağmen, sermaye gruplarının bu tür bir alanda yatırım yapma talebi, dönüşümün kapsamını belirleyecek bir koşuldur. Fakat her durumda TOKİ, özel sektörü de ikame eden politikası ve konumuyla, dönüşüm projelerinin sürükleyici aktörü olacaktır. Bunun için fazlasıyla yetkiye ve ekonomik güce sahiptir.

Büyük projelerin toplumsal kaynakları kullanılarak uygulanması aynı zamanda borçlanmaya dayalı bir yerel yönetim bütçesinin krizlerini de akla getirmektedir.

Kısacası, kentsel dönüşüm, emekçilerin yaşam mekanları ile çevrelerinin ekonomik değerini arttırmayı hedefleyen bir yeniden inşayı hedeflemektedir. Dolayısıyla bu projeler, artan değeri ödeyebilecek orta ve üst sınıfların taleplerini ve beklentilerini gözetilen bir yaklaşımı kalıcı kılmaktadır. Sürecin kaybedenleri ise "kentin güvenliğini tehdit eden unsurlar" olarak damgalanmakta, toplumsal ve tarihsel kazanımları hiçe sayılmaktadır. Bu tavır, bu kesimlere proje uygulanacak alanların hak sahiplerine daha az bedel ödemenin bir yöntemi olarak işlemekte ve "kamusal yarar" fikrini ideolojik olarak geriletmektedir. □

